

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ НАГОРОД В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

© Байк О. І., 2014

У порівняльному аспекті використовуються нормативні акти, що регулюють застосування державних нагород в Україні, Російській Федерації, Республіці Білорусь та інших державах. Визначаються прогалини, що існують у законодавстві України щодо застосування державних нагород. Робиться висновок про необхідність адаптації зарубіжного законодавства про порядок застосування державних нагород у практику діяльності органів державної влади України.

Ключові слова: правове регулювання, застосування, державні символи, державні нагороди.

О. И. Байк

ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ НАГРАД В УКРАИНЕ И ДРУГИХ ГОСУДАРСТВАХ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

В сравнительном аспекте используются нормативные акты, регулирующие применение государственных наград в Украине, Российской Федерации, Республике Беларусь и других государствах. Обозначаются пробелы, существующие в законодательстве Украины относительно применения государственных наград. Делается вывод о необходимости адаптации зарубежного законодательства о порядке применения государственных наград в практику деятельности органов государственной власти Украины.

Ключевые слова: правовое регулирование, применение, государственные символы, государственные награды.

O. I. Bayik

THE LEGAL REGULATION OF STATE AWARDS IN UKRAINE AND OTHER STATES: A COMPARATIVE ANALYSIS

The article deals with the comparison of normative acts that regulate the application of state awards in Ukraine, Russia, Belarus and other countries. Flaws of the Ukrainian legislation concerning the application of state awards are determined. Author makes a conclusion about the necessity of adaptation of foreign legislation that regulates the application of state awards into the practice of bodies of executive power of Ukraine.

Key words: legal regulation, application, state symbols, state awards.

Постановка проблеми. Сьогодні ця тема є актуальною завдяки своїй глибокій сутності, адже державні нагороди широко використовуються фактично в усіх країнах світу для відзначення своїх громадян за здобутки як на державному рівні, так і на рівні відомств. Державні нагороди,

відтворюючи державні символи країни, належать до її публічних атрибутів і символів та виокремлюють цю країну серед інших держав. У процесі дослідження використано чинну законодавчу базу нагородної сфери окремих країн близького зарубіжжя, зокрема щодо застосування державних нагород у цих державах. Варто зазначити, що в законодавстві України існують певні недоліки у сфері застосування державних нагород, тому зарубіжний досвід сприятиме вдосконаленню національного законодавства у прийнятті відповідних нормативно-правових актів України, а також внесенню змін до КУпАП стосовно посилення адміністративної відповідальності за незаконні дії щодо державних нагород України.

Мета роботи – дослідити питання правового регулювання державних нагород в Україні та в багатьох країнах світу у порівняльному аспекті.

Стан дослідження. Про нагороди Української держави визначальною працею є робота Я. Семотюка “Українські військові нагороди: ордени, хрести, медалі, відзнаки та нашивки” (1991), у якій подано історичний розвиток українських військових нагород, а також подано з короткими описано усі відомі українські військові ордени, хрести та медалі, а також ветеранські гаптовані емблеми та відзнаки. Це дослідження спонукало державну владу України у 1995 р. присвятити історії українських нагород журнал “Пам’ятки України”.

Однією з фундаментальних праць про нагородну систему України є тритомне монографічне видання авторського колективу під керівництвом Д. Табачника “Нагороди України: історія, факти, документи” (1996). Майже через десять років після її видання світ побачила праця “Українська фалеристика з історії нагородної спадщини”, яку створив колектив авторів під керівництвом Д. Табачника.

С. Литвин у своїй книзі “Нагрудні кваліфікаційні знаки України” систематизував загальнопоширені та маловідомі відзнаки міністерств та відомств України часів незалежності (1991–2010).

Вагомий внесок у сферу регулювання та застосування нагород здійснили науковці О. В. Кузьменко та О. Г. Стрельченко, розглядаючи цю проблему з позицій стимулювання та заохочення.

В Україні готується до друку багатотомне довідково-енциклопедичне видання “Відомча символіка і заохочувальні відзнаки військових та правоохоронних структур України”.

Однак сьогодні відсутнє комплексне дослідження правового регулювання застосування нагород, тому фундаментальними джерелами під час вивчення цієї проблеми в Україні та інших державах, окрім наукових матеріалів, стали чинні нормативно-правові акти України та інших країн.

Виклад основних положень. Під час Першої світової війни в усіх країнах, які воювали, для нагородження як генералів і офіцерів, так і простих солдатів масовою нагородою разом з медалями були хрести. Ця традиція отримала продовження у роки Другої світової війни. Своєрідним різновидом нагородного хреста у багатьох країнах (Великобританія, Греція, Індія, Нідерланди, США, Туреччина та ін.) стали зірки. Під впливом європейців власні нагороди були створені у країнах Азії, Америки, Африки, Океанії. Однак ці ордени були лише копіюванням європейських, інші культурні і релігійні традиції зумовили їх своєрідність та оригінальність. У багатьох країнах, особливо мусульманських, орденські знаки мають форму медальона або багатопроменевої зірки. Замість звичних для європейців фігур святих, портретів суверенів, на них зображені міфологічні істоти, часто трапляється змістовний орнамент, зроблені надписи арабською в’яззю. Незвичною є і велика кількість ступенів деяких нагород: шість, вісім або дев’ять, які, своєю чергою, можуть поділятися ще й на класи [1, с. 10].

Окрім офіційних державних символів країни, до публічних символів у більшості країн зараховують також державні нагороди, офіційні символи глави держави та органів державної влади, правоохоронних та військових організацій, державну печатку, державне гасло, державні кольори, столицю держави тощо.

У деяких мусульманських країнах державні нагороди вважаються державними символами (Бахрейн, Ємен, Катар, Кувейт, Саудівська Аравія, Судан, Оман) [2, с. 101].

Конституційна регламентація державних нагород у різних країнах може різнитися як за формою, так і за змістом.

У конституціях часто зазначено про заснування державних нагород, військових та дипломатичних звань, класних чинів. У країнах близького зарубіжжя та Європейського Союзу це повноваження належить законодавчій владі країни.

Також в більшості конституцій зарубіжних країн визначений суб'єкт, який уповноважений нагороджувати державними відзнаками, нагородами та присвоювати почесні звання. Ним є, як правило, президент країни.

Порядок використання державних нагород та настання адміністративної відповідальності за їх неналежне використання у зарубіжних країнах регулюються окремими нормативно-правовими актами.

Чинне адміністративне законодавство країн близького зарубіжжя, яке регулює застосування державних нагород, ґрунтується на досвіді, набутому у радянський час, адже на території кожної союзної республіки діяло як законодавство СРСР, так і законодавство цієї республіки. Наприклад, відповідно до п. ч) арт. 72 за носіння орденів Червоного Прапора і Трудового Прапора особами, що не мають на те права, застосовувались заходи адміністративного впливу [3, с. 83].

У Кодексі Української РСР про адміністративні правопорушення 1984 р. ст. 186-1 Глави 15 було передбачено попередження або стягнення штрафу за незаконне носіння державних нагород особами, які не мають на те права, а також за купівлю, продаж, обмін або іншу оплатну передачу, привласнення, носіння або незаконне зберігання нагрудних знаків до державних нагород. Вилучені у правопорушника нагрудні знаки і нагородні документи підлягали поверненню їх законному власнику, а якщо він був невідомий – у Президію Верховної Ради СРСР або в Президію Верховної Ради УРСР. За купівлю, продаж, обмін, а також підробку або умисне знищення державних нагород або їх нагрудних знаків передбачалась також кримінальна відповідальність (ст. 191 КК УРСР) [4, с. 339–340].

З виникненням на місці СРСР незалежних національних держав на пострадянському просторі інтерес до проблематики державного суверенітету як такого, сутності та змісту суверенної національної держави, її атрибутики, зокрема і державних символів, значно посилюється. Саме у цей час приймаються акти, якими легалізуються національні символи народів, що проживали в СРСР, колишні державні символи країн Прибалтики, Закавказзя, Росії, України, Білорусі, ведеться наукова дискусія щодо оптимального вирішення проблеми державних символів у новоутворених державах [5, с. 104].

Відзначимо, що законодавству країн, які входять до складу СНД (Білорусь, Росія, Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Узбекистан, Україна є співзасновницею СНД, але Статут цієї організації Україна дотепер не ратифікувала, тому формально Україна є лише спостерігачем, а не членом СНД), притаманним є закріплення в Конституції державних нагород та визначення суб'єктів, які уповноважені нагороджувати державними нагородами та відзнаками.

У країнах СНД правове регулювання державних нагород, а саме: порядок нагородження державними нагородами, визначення правил їх вручення, носіння та зберігання, як правило, здійснюється нормативно-правовими актами країни (законами, конституційними законами, федеральними конституційними законами, підзаконними нормативно-правовими актами).

За правопорушення, скоєні в процесі неналежного використання державних нагород, настає адміністративна відповідальність у вигляді адміністративних заходів, які є характерними для пострадянських країн. Отже, у країнах СНД за незаконні дії щодо державних нагород, а саме:

– носіння державної нагороди особою, яка не має на те права, тягне за собою попередження або штраф з конфіскацією державної нагороди (Російська Федерація [6], Казахстан [7]), а також попередження або штраф з конфіскацією предмета адміністративного правопорушення або без конфіскації (Республіка Білорусь [8]), або ж попередження чи накладення адміністративного штрафу (Киргизія [9]);

– встановлення або виготовлення знаків, що мають схожу назву або зовнішню схожість з державними нагородами, тягне за собою накладення адміністративного штрафу (різний розмір для

громадян, посадових осіб та юридичних осіб) з конфіскацією знаків (Російська Федерація [6], Казахстан [7]) або ж попередження чи накладення адміністративного штрафу (Киргизія [9]);

– купівля, продаж чи інша оплатна передача державної нагороди тягне за собою накладення штрафу із конфіскацією знаків (Казахстан [7]) або ж попередження чи накладення адміністративного штрафу (Киргизія [9]);

– незаконне зберігання державних нагород тягне за собою попередження або накладення адміністративного штрафу (Киргизія [9]).

Відповідно до ст. 71 Конституції РФ до відання РФ належать державні нагороди та почесні звання РФ [10, с. 422]. Нагородження державними нагородами та присвоєння почесних звань РФ відповідно до ст. 89 Конституції РФ здійснюється президентом РФ [10, с. 428].

Відповідно до указу президента РФ від 7 вересня 2010 р. № 1099 “Про заходи з вдосконалення державної нагородної системи Російської Федерації” затверджено Положення про державні нагороди Російської Федерації (далі – Положення), Статути орденів Російської Федерації, положення про знаки чи відзнаки Російської Федерації, медалі Російської Федерації, почесні звання Російської Федерації, описи названих державних нагород Російської Федерації і нагрудних знаків до почесних звань Російської Федерації [11].

Указом президента РФ від 2 грудня 2008 р. № 1712 затверджено Положення про Комісію з державних нагород, відповідно до якого Комісія при президентові Російської Федерації з державних нагород (далі – Комісія) є консультативним органом при президентові Російської Федерації, забезпечує реалізацію його конституційних повноважень щодо вирішення питань нагородження державними нагородами Російської Федерації та присвоєння почесних звань Російської Федерації (далі – державні нагороди) [12].

За незаконне носіння державних нагород, встановлення або виготовлення знаків, що мають схожу назву або зовнішню схожість з державними нагородами, передбачена адміністративна відповідальність (ст. 17.11 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення) [6].

Також ми звертаємо увагу на правовий досвід, набутий Республікою Білорусь у сфері застосування публічних атрибутів і символів, який, хоча і відрізняється від досвіду Російської Федерації, однак є вартим уваги для подальшого вдосконалення законодавства України у цій сфері.

Відповідно до п. 16 ст. 83 Конституції Республіки Білорусь, заснування державних нагород, класних чинів та почесних звань здійснюється Верховною Радою Республіки Білорусь [10, с. 103], а нагородження державними нагородами, надання класних чинів та звань згідно з п. 13 ст. 100 здійснює президент Республіки Білорусь [10, с. 108].

Закон Республіки Білорусь від 18 травня 2004 р. № 288-З “Про державні нагороди Республіки Білорусь” регулює відносини, пов’язані з нагородженням державними нагородами Республіки Білорусь, визначає правовий статус державних нагород Республіки Білорусь, права та обов’язки нагороджених [13].

У Кодексі Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення від 21 квітня 2003 р. № 194-З ст. 23.44 Глави 24 “Адміністративні правопорушення проти порядку управління” передбачена відповідальність за носіння ордену, медалі чи нагрудного знака до почесного звання Республіки Білорусь або СРСР особою, яка не має права на їх носіння [8].

Розглянутий досвід правового регулювання застосування публічних атрибутів і символів у багатьох країнах СНД дає змогу стверджувати про їх “універсальний” підхід у цій частині правової діяльності та “залишкову” радянську залежність правових засад регулювання. Спільними також є ознаки, що характеризують застосування публічних символів і атрибутів у країнах СНД.

У країнах Європейського Союзу також встановлено адміністративний захист застосування публічних атрибутів і символів. За порушення порядку їх використання настає відповідальність. Наприклад, у Республіці Болгарія використання державних нагород, окрім Конституції Республіки Болгарія, регулюється законом Республіки Болгарія від 13 червня 2003 р. “Про ордені і медалі Республіки Болгарія” [10, с. 119]. Цим законом врегульовано умови і порядок нагородження державними нагородами – орденами та медалями болгарських та іноземних громадян, а також наведено їх опис [14]. У Естонській Республіці законодавством також встановлено

адміністративний захист державних нагород, а саме: відповідальність за незаконне носіння або використання іншим способом державної відзнаки Естонії, або встановлених державою форменого одягу або службових знаків розрізнення особою, яка не має на це законної підстави [15, с. 8].

Висновки. Узагальнюючи, потрібно зазначити, що опанування іноземного досвіду сприятиме вдосконаленню національного законодавства у прийнятті відповідних нормативно-правових актів України в частині застосування державних нагород України, а також внесення змін до КУПАП стосовно посилення адміністративної відповідальності за незаконні дії щодо державних нагород України.

1. Потрашков С. В. *Награды стран мира* / С. В. Потрашков. – М.: Эксмо, 2010. – 192 с.
2. Шаповал В. М. *Конституційне право зарубіжних країн: акад. курс: підруч.* / В. М. Шаповал. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 480 с.
3. *Адміністративний кодекс УСРР: текст та поартикульний коментар / за ред. С. Канарського та Ю. Мазуренка.* – Х.: Юрид. вид-во наркомосту УСРР, 1929. – 400 с.
4. *Кодекс Украинской ССР об административных правонарушениях: науч.-практ. коммент.* / В. С. Анджиевский, С. Г. Герасименко, Е. В. Додин и др. – К.: Украина, 1991. – 623 с.
5. Стецюк П. *Державні символи України: конституційно-правова характеристика* / П. Стецюк // Вісн. Конституц. Суду України. – 004. – № 6. – С. 103–115.
6. *Комментарий к Кодексу Российской Федерации об административных правонарушениях – 2-е изд., перераб. и доп.* / под ред. Ю. М. Козлова. – М.: Юристъ, 2004. – 1116 с.
7. *Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 30 июня 2001 г. № 155-ІІ.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1021682.
8. *Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 21 апреля 2003 г. № 194-3; принят Палатой представителей 17 декабря 2002 г., одобрен Советом Республики 2 апреля 2003 г.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=hk0300194&p2={NRPA}>.
9. *Кодекс об административной ответственности г. Бишкек от 4 августа 1998 г. № 114, введен в действие законом КР от 4 августа 1998 г. № 115.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.tazar.kg/index.php?newsid=42>.
10. *Конституції нових держав Європи та Азії / упор. С. Головатий.* – К.: Укр. правн. фундація; Вид-во “Право”, 1996. – 544 с.
11. *О мерах по совершенствованию государственной наградной системы Российской Федерации: указ президента Российской Федерации от 7 сентября 2010 г. № 1099.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rg.ru/2010/09/15/nagrady-dok.html>.
12. *Положение о Комиссии по государственным наградам: утверждено указом президента РФ от 2 декабря 2008 г. № 1712.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://state.kremlin.ru/commission/22/statute>.
13. *О государственных наградах Республики Беларусь: закон Республики Беларусь от 18 мая 2004 г. № 288-3, принят Палатой представителей 23 апреля 2004 г., одобрен Советом Республики 29 апреля 2004 г.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=h10400288&p2={NRPA}>.
14. *Про ордени та медалі Республіки Болгарія: закон Республіки Болгарія від 13 червня 2003 р.: із змінами від 19 квітня 2011 р.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.bg/laws/ldoc/2135468258>.
15. *Кодекс об административных правонарушениях Эстонской Республики от 8 июля 1992 г.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://estonia.news-city.info/docs/sistemasf/dok_iercgz/index.htm.